

T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
Kemaliye Hacı Ali Akın
Meslek Yüksekokulu
PROF. DR. ALİ DEMİRSOY
DOĞA TARİHİ MÜZESİ

Prof. Dr. Ali Demirsoy Doğa Tarihi Müzesi (Kemaliye-Erzincan)

Ülkemizin dinamik jeolojik geçmişinin yanı sıra biyolojik çeşitliliğinin bir sonucu olarak bitki ve hayvan türleri bakımından göstermiş olduğu zenginliklerin bir kısmının tanıtılmasına ve insanımızın doğa bilincinin gelişmesine katkı sağlayan bu müze birçok bakımdan model olabilecek içerik, kapsam ve yönetim sistemine sahiptir.

Aydın AKBULUT

Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü
Biyoloji Eğitimi ABD Beytepe Ankara

akbulut@hacettepe.edu.tr

Giriş

Doğa Tarihi Müzelerinin topluma karşı sorumlulukları içerisinde, bilgilendirme ve eğitim amaçlı uygulamalar önemli bir yer tutmaktadır. Bu müzeler geleneksel eğitim yöntemlerinin dışında, içeriğine bağlı olarak değişen etkinliklerle de kullanılmakta ve çocukların doğa bilimleri ile daha sıkı bağlar kurmalarına katkılar sağlamaktadır. Özellikle küçük yaşlarda bu tür ortamlarla tanışan çocukların yaşam anlayışı gelişmekte ve doğaya bakış açısı farklılaşmaktadır (1).

Türkiye'deki müzecilik anlayışı çoğunlukla kültürel ve arkeolojik değerlerin korunması ve sergilenmesi ekseninde sınırlı kalmış olup, doğa bilimleri alanında ihtiyaç duyulan gereksinimlere cevap verememiştir. Ülkemizde çoğunluğu üniversitelerin bünyelerinde ve sınırlı sayıda bulunan Doğa Müzeleri, Avrupa ülkelerinde neredeyse her şehirde bulunabilmektedir. Bu anlamda başta büyükşehirlerimiz olmak üzere tüm bölgelerimizde, modern sergileme yöntemlerine sahip biyolojik ve jeolojik materyallere ilişkin örneklerin olduğu kapsamlı doğa müzelerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkemizde müzeciliğin ve özellikle doğa tarihi müzelerinin toplumsal işlevlerinin göz ardı edildiği, özellikle olması gereken düzeye henüz ulaşamadığı görülmektedir. Doğa müzeleri, geçmiş yıllardaki fosil örnekler ile günümüzdeki canlı çeşitliliğinin bir arada sergilenmesi, sahip olunan değerlerimizin tanıtılması ve korunması işlevlerine sahiptir. Bunun yanı sıra, üniversitelerin ve kurumların topluma karşı olan sorumlulukları kapsamında yer alan bilgilendirme ve tanıtım aracı olarak doğa müzelerinin kurulması ve etkin kullanımı günümüzde bir zorunluluk haline gelmiştir.

Yukarıda belirtilen sorumluluk kavramı, Kemaliye'de kurulmuş olan Prof. Dr. Ali Demirsoy Doğa Tarihi Müzesinin özgün değer oluşturması açısından önem taşımaktadır. Doğa bilimlerine ait örneklerin sergilendiği geniş kapsamlı bu müze, Erzincan'ın Kemaliye ilçesinde kurulmuştur. Erzincan Üniversitesi Kemaliye Hacı Ali Akın Meslek Yüksekokulu bünyesinde yer alan bu müze, kuruluş ve işletilme süreci bakımından örnek bir niteliğe sahiptir.

Prof. Dr. Ali Demirsoy Doğa Tarihi Müzesi'nin kuruluş amaçları;

- Doğal varlıklarımızı, küçük ölçekli de olsa bir bilimsel müze anlayışında yöre insanına, öğrencilere ve bölgeyi ziyarete gelen yerli ve yabancı turistlere tanıtmak,
- Doğal bileşenler ve doğanın korunması kavramları hakkında toplumsal bilincin geliştirmesine katkıda bulunmak,
- Yerel doğa müzelerinin kurulmasına öncülük etmek ya da gelişmelerine yardımcı olmak,
- Bölgenin ve ülkemizin biyoçeşitliliğinin ortaya çıkmasına katkı sağlamak,
- Bölgeden toplanacak örneklerin saklanabileceği bir ortam oluşturulmak,
- Türkiye'deki ve dünyadaki diğer müzelerle temas kurularak bilimsel işbirliği olanakları oluşturmak.

Prof. Dr. Ali Demirsoy Doğa Tarihi Müzesinin Kuruluş Süreci

Müzenin kuruluşuna Hacettepe Üniversitesi öğretim üyeleri Prof. Dr. Ali Demirsoy, Prof. Dr. Aydın Akbulut, Öğr. Gör. Yusuf Durmuş ve Dr. Öğr. Üy. Mustafa Erkan Özgür öncülük etmişlerdir. Ayrıca müzenin kuruluşunda ve devamında Şevket Gültekin de çok önemli katkılarda bulunmuş ve bulunmaya devam etmektedir. Bu müzede sergilenen örneklerin büyük bir kısmı 2003-2007 yıllarında TÜBİTAK tarafından desteklenen ve 10 ayrı üniversiteden 48 bilim insanının görev aldığı "Kemaliye ve Çevresinin Biyoçeşitlilik Açısından İncelenmesi" projesi kapsamında bölgeden toplanan jeolojik ve biyolojik örneklerden oluşmaktadır (2).

Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı'nca 2009 yılında eğitim hizmet ödülüne layık görülen Kemaliye ilçesi hayırseverlerinden Sayın Hacı Ali Akın, ilçeye kapalı alanı yaklaşık 15.000 metrekare olan bir yüksekokul yaptırmıştır. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Rektörlüğü ile varılan mutabakatta, Kemaliye Hacı Ali Akın Meslek Yüksekokulu bünyesinde iki büyük salon ve iki odadan oluşan yaklaşık 1.000 metrekarelik bir bölümün "Doğa Tarihi Müzesi" olarak kullanılmasına ve olanaklar içinde geliştirilmesi-

ne karar verilmiştir. Bu süreçte, 2009 yılında yine TÜBİTAK tarafından desteklenen “Doğa Müzesinde Bilimsel Bir Gezinti” isimli proje kapsamında müzenin teknik ve bilimsel alt yapısı oluşturulmuştur (3). Ardından Üniversite Senatosu’nun 13.07.2009 tarih ve 10/1 oturum sayılı kararı ile müzeye “Prof. Dr. Ali Demirsoy Doğa Tarihi Müzesi” ismi verilmesi oybirliği ile kabul etmiştir (Şekil 1 ve 2). Müze, resmi olarak kurulduğu tarihten bugüne kadar bölge halkı, öğrenciler ve ekoturizm açısından önemli bir ilgi odağı haline gelmiştir.

Şekil 1: Müzenin kuruluşuna öncülük eden Prof. Dr. Ali Demirsoy

Şekil 2: Doğa Tarihi Müzesinin Amblemi

Müzenin Kapsam ve İçeriği

Başlangıçta Kemaliye ve çevresinden, sonrasında ise ülkemiz ve dünyanın değişik yerlerinden getirilmiş olan kayaç, mineral, fosil ve biyolojik örnekler bilimsel niteliklerine ve müzecilik tekniklerine göre hazırlanarak sergilenmektedir. Süreç içerisinde, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi sorumluluğuna devredilerek yaklaşık 10 yıldır bölge ve ülkemizin sayılı yerel doğa müzelerinden birisi olarak hizmet vermektedir. Müze’deki örnekler halkın görsel sunumuna açılmış olmakla birlikte her bir örneğin kendi koşullarına göre yaptırılmış olan saklama dolaplarında hem biyolojik hem de jeolojik örnekler tüm bilim insanlarının inceleme ve kullanımına açıktır. Müzede, örneklerin incelemesi için gerekli mikroskop ve diğer laboratuvar alt yapısı da bulunmaktadır (Şekil 3 ve 4).

Şekil 3: Ziyaretçiler gezileri sırasında müze içinde mikroskobik inceleme yapabilirler

Şekil 4: Müze kapsamında yer alan laboratuvar alt yapısı öğrencilerin ve bilim insanlarının kullanımına açıktır

Günümüzde birçok yerli ve yabancı turistin ziyaret ettiği ve her düzeydeki öğrencilere eğitimin verildiği Prof. Dr. Ali Demirsoy Doğa Tarihi Müzesi, ana hatlarıyla iki bölümden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi jeolojik materyaller ve fosil örneklerinin bulunduğu A Salonu diğeri ise biyolojik örneklerin sergilendiği B salonudur.

A-Salonu: Jeolojik ve Fosil Örneklerinin Sergilendiği Salon (Volkanik Kayaçlar, Sedimanter Kayaçlar, Metamorfik Kayaçlar, Değerli Maden ve Taşlar, Tıbbi Jeoloji Açısından Önemli Olan Mineraller ve Kayaçlar; özellikle yöreden elde edilmiş fosiller)

Bu bölüme ait örnekler başta kişisel koleksiyonunu müzeye bağışlayan Dr. Eşref Atabey olmak üzere birçok araştırmacı, MTA, üniversiteler, amatör kişiler ve TÜBİTAK tarafından desteklenen projelerden elde edilen örneklerden (özellikle yöreyi yansıtan) oluşmaktadır. Bu örneklerin bilimsel ve Türkçe adları, kimyasal içerikleri, fiziksel yapıları, buldukları yerler, ekonomik önemleri, insan ve canlı sağlığı açısından önemlerinin yer aldığı tanıtıcı etiketler yazılarak bilgilendirmeler yapılmıştır.

Türkiye'nin ve dünyanın farklı bölgelerinden gelmiş mineral, kristal, toprak, kayaç örnekleri bu salonda sergilenmektedir. Bununla birlikte, başta Kemaliye olmak üzere farklı bölgelerden toplanmış olan Cnidaria, Gastropoda, Bivalvia, Echinodermata ve bitki gruplarına ait fosil örnekleri de teşhis edilerek sergilenmektedir (Şekil 5-8).

Şekil 5: Jeolojik materyallerin sergilendiği A Salonunun bir bölümü

Şekil 6: Tıbbi Jeoloji Bölümünde yer alan mineral ve kayaçların bir kısmı

Şekil 7: Fosil Örneklerinden bazıları

Şekil 8: Fosil koleksiyonundan bazıları

B-Salonu: Yaşayan Canlıların Sergilendiği Salon (Algler, Likenler, Kara Yosunları, Mantarlar, Çiçekli Bitkiler, Omurgasız Canlılar, Deniz ve Tatlısu Balıkları, İkiyaşamlılar, Sürüngenler, Kuşlar ve Memeliler)

Bu bölümde, bir hücreli mikroskobik canlılardan memelilere kadar olan canlı topluluklarına ait örnekler sergilenmektedir. Canlı grupları, B salonunun sağ tarafından itibaren evrimsel bir sıra izlenerek sergi dolap ve panolarına yerleştirilmiştir.

rilmiştir. Sergilenen tüm örneklere ait tür isimleri ve açıklayıcı bilgi notları yanlarında bulunmaktadır.

Kemaliye çevresindeki sucul sistemlerden toplanan 300'ü alg ve 30'u da zooplanktonik organizma türüne ait daimi preparatlar hazırlanmış ve müze bünyesindeki preparat kutularında saklanmakta olup, isteyen ziyaretçiler bunları mikroskop altında inceleyebilmektedir (Şekil 3 ve 4).

Bununla birlikte 180 liken, 200 kara yosunu, 100 mantar ve 1000 çiçekli bitki örneği de bilimsel yöntemlere göre hazırlanmış saklama dolaplarında bulunmakta ve ayrıca görsel açıdan ön plana çıkmış olanlar ise panolarda sergilenmektedir.

Karasal ekosistemin ilk canlı gruplarından olan likenler ile kara yosunları ve mantarlar da doğal yaşam ortamlarına uygun ortamlarda ziyaretçilere açılmıştır.

Çiçekli bitkiler herbaryum dolapları içinde sergilenerek, takım ve familyalarına göre bilimsel olarak koleksiyon düzeninde hazırlanmış ve incelemek isteyen herkesin ulaşabileceği bir şekilde saklanmaktadır (Şekil 9 ve 10). Bitkiler müze materyali olarak preslendikten sonra kartonlara yapıştırılmıştır. Bu örneklerin hepsi herbaryum örnekleri olarak özel dolaplarda bilim insanlarının ve halkın kullanımına sunulmuştur. Bununla birlikte, Kemaliye ve çevresinden teşhis edilen bitki türlerinin önemli bir kısmı (birbirinden kolaylıkla ayrılabilenler), özellikle soğanlı bitkiler görsel olarak sunulmuştur.

Şekil 9: Bitki örneklerinin saklandığı herbaryum dolapları

Şekil 10: Bitki örneklerinin saklandığı dolapların iç kısmı ve bilimsel yöntemlere göre hazırlanmış türler

Müzedeki hayvanlar çok daha kalabalık bir örnek envanterine sahiptir. Günümüze kadar omurgasız ve omurgalı olmak üzere toplam yaklaşık 2500 hayvan türü teşhis edilerek müzede korunmakta ve bir kısmı da sergilenmektedir.

Omurgasız canlılar içerisinde; süngerler, mercan ve denizaneleri, yassı solucanlar, yuvarlak solucanlar, halkalı solucanlar, yumuşakçalar, eklem bacaklılar (özellikle akrepler, örümcekler, böcekler) ve derisidikenli örnekleri sergilenmektedir (Şekil 11). Söz konusu bu örnekler teşhis edilmiş olarak saklama dolaplarında konu uzmanlarının incelenmesine sunulmuş, bir kısmı da eğitim ve sergileme amacıyla panolara yerleştirilmiştir.

Şekil 11: Omurgasız örneği inceleyen bir öğrenci

Böceklerin büyük bir kısmı, bilimsel örnek hazırlama yöntemine göre içi boşaltılıp tahnit edilmiş, özel böcek iğnelere geçirilerek panolarda (müze görsel materyali olarak) ya da parazitlere karşı özel korumalı, çekmeli müze dolaplarında saklanmaktadır (Şekil 12 ve 13).

Şekil 12: Farklı omurgasız gruplara ait örneklerin sergilendiği panolar

Şekil 13: Duvar panolarında sergilenen böcekler

Müze’de sergilenen omurgalı hayvanlar içerisinde tatlısu ve deniz balıkları, ikiyaşamlılar, sürüngenler, kuş ve memelilere ait örnekler sulu çözeltiler içindeki kavanozlarda ya da kuru ve tahnit edilmiş halde de sergilenmektedir.

Bölgenin ve ülkemizin tatlısularında (özellikle Fırat ve Dicle havzalarının Tatlısu balıkları) ve denizlerinde yaşayan balık örnekleri çeşitli kimyasal işlemlerden (formol-alkol) geçirdikten sonra görsel malzemeye dönüştürülmüş ve her tür için bilgilendirmeler yapılmıştır (Şekil 14).

Şekil 14: Balık türlerinin sergilendiği dolaplar

Müze’de, Türkiye’nin çeşitli yörelerinden ve Kema-liye’den toplanmış ikiyaşamlı ve sürüngen örnekleri de sergilenmektedir. Farklı türlerden oluşan örnekler alkollü kavanozlar içinde ve sergi dolaplarında teşhir edilmektedir (Şekil 15 ve 16).

Şekil 15: Farklı sürüngen türlerinin sergilendiği dolaplardan bir görünüm

Şekil 16: Kuru olarak sergilenen deniz kaplumbağası

Şekil 17: Müzede sergilenen tahnit edilmiş bazı kuş türleri

Kemaliye ve çevresinde 200'e yakın kuş türünün olduğu bilinmektedir ve kuşlar görsel olarak çok dikkat çekmekte ve ilgi uyandırmaktadır. Müzede sergilenen tahnit edilmiş kuş türleri, avcılarının müzeye bağışladıkları kendi örnekleri ya da tarafımızca satın alınma yoluyla elde edilmiştir (Şekil 17).

Sergilenen memeli örnekleri, kişisel bağışlar ve ölü olarak bulunan hayvanların tahnit edilmesiyle sergilenmektedir. Kemaliye ve diğer bölgelerden elde edilen örneklerin yanı sıra ülkemizde olmayan bazı memeli türleri de müzede sergilenmektedir. Bunlar içerisinde; Anadolu parsi, fil, ayı, su samuru, gelincik, kurt, tilki, vaşak, sansar, dağ keçisi, porsuk, sincap, yedi uyur, fındık faresi, yer sincabı, Arap tavşanı, kirpi, köstebek, kör fare ve yunus gibi çok sayıda memeli türü müzede olanaklar içerisinde sergilenmektedir. Ayrıca bu memelilerin boynuz, post ve bazılarının iskeletleri de sergilenmekte ve tanıtıcı bilgiler verilmektedir (Şekil 18 ve 19).

Şekil 18: Memeli türlerinden Anadolu Parsı'nın derisi

Şekil 19: Ankara Hayvanat Bahçesinde ölen bir filin iskeletleri bir araya getirilerek Prof. Dr. Ali Demirsoy Doğa Tarihi Müzesi'nde sergilenmektedir.

Müzeler, toplum adına doğal varlıklarını ve toplumun kültürel değerlerini koruyan eğitim kurumları haline gelmişlerdir. Yapıları, mekanları, sergi biçim ve teknikleri, etkinlik programları ve kurumsal ilişkileri ile halkla doğrudan ve dolaylı iletişim içindedirler. Bu bağlamda müzeler, dinamik bir ortam haline getirilerek sürekli bir eğitim ile halka ve öğrencilere bilgilendirme yapabilmektedir. Prof. Dr. Ali Demirsoy Doğa Tarihi Müzesi de bu kapsam ve içerikte planlanmış olup, üniversite bünyesinde sürdürülebilir bir işletim sistemine sahiptir. Bunun için Kemaliye (Erzincan) başta olmak üzere yakın ilçeler olan İliç, Çemişgezek, Kemah ve Arapgir'den getirilen her kademedeki öğrencilere yönelik doğa eğitimi programları uygulanmaktadır. Tüm güne yayılan programlar kapsamında, jeolojik ve biyolojik materyallerin ayrıntılı tanıtımı yapılmakta ve çocukların doğayı algılama ve koruması ile ilgili bilgiler aktarılmaktadır. Böylece doğa koruma bilincinin geliştirilmesine katkıda bulunan dinamik bir eğitim ortamı oluşturulmuştur (Şekil 20 ve 21).

Şekil 20: Müzede, TÜBİTAK desteği ile bölge öğrencilerine yönelik eğitim çalışmalarını gerçekleştirilmektedir.

Değerlenen Belgeler

1. Anonim, 2013, Müzeler Günü, Aydın İl Kültür Turizm Müdürlüğü, <https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64575/muzeler-gunu.html>
2. Anonim, 2008. Kemaliye (Erzincan) ve Çevresinin Biyoçeşitlilik Açısından İncelenmesi. TÜBİTAK-CAYDAG 105Y016 no'lu Proje Raporu (Proje Yürütücüsü: Demirsoy, A), 1400 sf.

Şekil 21: Müzeyi ziyarete gelen öğrenciler

Prof. Dr. Ali Demirsoy Doğa Tarihi Müzesi yerel nitelikte küçük bir müze olmakla birlikte, Doğu Anadolu Bölgesindeki tek ve ülkemizdeki sayılı Doğa Tarihi Müzelerinden birisidir. Coğrafik olarak çok önemli bir konumda bulunan Kemaliye gibi küçük bir ilçedeki yaşam alanlarının farklılığının yanı sıra bitki ve hayvan türleri açısından çok büyük bir çeşitlilik sunmaktadır. Başlangıçta bölgenin doğal zenginliklerinin sergilenmesi amacıyla oluşturulan müze zamanla daha da gelişerek öğrencilerin, yöre halkı ve gelen turistlerin büyük bir merak ve ilgisiyle karşılaşmış olup gezerek bilgilendikleri bir çekim merkezi haline gelmiştir. Hazırlanmış olan poster ve fotoğraflı sunumlar da ziyaretçilerin bilgilenecekleri için kullanılan ek materyaller arasındadır.

Prof. Dr. Ali Demirsoy Doğa Tarihi Müzesi, başta Kemaliye olmak üzere bölgenin ve ülkemizin doğal zenginliklerinin sergilendiği, tanıtıldığı, halkın ve öğrencilerin doğrudan katılımı ile gerçekleştirilen etkinliklerin düzenlendiği, her yıl yeni materyaller ile zenginleşerek bilimsel nitelikleri olan ve ziyaretçilerin doğayı doğru gözle görebilmelerine katkıda bulunan küçük, ancak etkisi ülke sınırlarını da aşan model nitelikte bir doğa müzesidir.

3. Anonim, 2010. Doğa Müzesinde Bilimsel Bir Gezinti. Tübitak BAYG 107Y031 no'lu Proje Raporu (Proje Yürütücüsü: Demirsoy, A), 87 sf.